

ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО

DOI: 10.18372/2307-9061.56.14900

УДК 349.2-057.13(045)

Г. І. Багірова,
аспірантка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАТУСУ САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: gannazdorenko@gmail.com

Мета: дослідити нормативно-правове регулювання чинним вітчизняним законодавством діяльність самозайнятих осіб в Україні. **Методи дослідження:** документального аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, об'єктивної істини, пізнавально-аналітичний та ін. **Результати:** констатовано недостатню теоретичну розробленість проблем правосуб'єктності самозайнятих осіб, що пояснюється безсистемним розвитком правозастосовної діяльності в досліджуваній сфері. **Обговорення:** з'ясовано, що відсутнє єдине чітке розуміння серед науковців співвідношення категорії «самозайнята особа» з категорією «підприємництво», а це в свою чергу є суттєвим недоліком у сфері правового регулювання.

Ключові слова: самозайнята особа; статус самозайнятих осіб; особа, що провадить незалежну професійну діяльність; особа, яка забезпечує себе роботою самостійно.

Постановка проблеми та її актуальність.

Питання щодо загальної характеристики самозайнятих осіб є доволі актуальним, оскільки існує недостатня теоретична розробленість проблем щодо статусу самозайнятих осіб, що пояснюється безсистемним розвитком правозастосовної діяльності в досліджуваній сфері. Крім того, необхідно визначити співвідношення прав та обов'язків самозайнятих осіб та інших фізичних осіб – платників податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню щодо характеристики самозайнятих осіб приділяли увагу багато видатних вітчизняних науковців, таких як: Е. М. Лібанова [1], Г. І. Купалова [2], Ю. О. Остапенко [3] та інші вчені.

Метою статті є розкриття загальної характеристики самозайнятих осіб в Україні, з урахуванням теоретичних та практичних аспектів і визначення наукових поглядів на дану категорію.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах рівень наукового розроблення теоретичних і практичних проблем самозайнятості знаходиться на початковій стадії. Слід звернути увагу, що за умов ринкових трансформацій самозайнятість для певної частини населення є способом виживання у скрутних життєвих ситуаціях. У разі покращення ситуації на ринку праці самозайнята особа може віддати перевагу роботі за наймом або ж надалі залишитися у секторі самостійної зайнятості.

Самозайнятість як тип економічної поведінки можна охарактеризувати, з одного боку, як стратегію забезпечення умов життєдіяльності у мінливій життєвій ситуації та вирішення проблеми безробіття, а з другого, – як перший крок у реалізації підприємницької поведінки. Перехід самозайнятості у підприємницьку діяльність є соціальним індикатором зрілості суб'єкта індивідуальної трудової діяльності [4, с. 36].

Самозайнятість є проявом подальшої самоорганізації індивідів і характеризується як стра-

тегія вирішення проблеми безробіття та забезпечення належних умов життєдіяльності. Детермінована автономністю та свободою дій, самозайнятість в ідеалі дає змогу людині отримувати доходи, адекватні кількості й якості затраченої праці та вкладених коштів [5, с. 6].

На законодавчому рівні поняття «самозайнята особа» має наступне визначення: самозайнята особа – це платник податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності [6].

Від традиційної зайнятості з регулярною винагородою самозайнятість відрізняється властивою їй автономністю й індивідуальною спрямованістю, що сприяє поступовому формуванню принципово нового прошарку економічно активного населення, яка відмовилася від патерналістських очікувань. Саме в цьому полягає соціальна цінність самозайнятості [7, с. 74].

Найрозповсюдженішим видом самозайнятості є підприємницька діяльність, яка охоплює систему дій та вчинків, пов'язаних зі створенням власної справи, діловою активністю, ризиком, і зорієнтована на залишковий дохід. Ринкове середовище розширює свободу вибору сфери докладання трудових зусиль, можливості застосування праці, що в поєднанні з відповідальністю господарських суб'єктів за результати виробництва сприяє розвитку ефективних форм самостійної зайнятості, зокрема малого підприємництва. Інтерес до самозайнятості зумовлений такими обставинами:

- зниженням рівня виробництва, наслідком яких стало зростання рівня безробіття і звуження можливостей працевлаштування;

- низьким рівнем оплати праці на державних, приватних акціонерних і колективних підприємствах, розчаруванням населення в застосуванні праці на підприємствах різних форм власності;

- утвердженням ринкової свідомості серед більшості громадян;

- потребою зміни принципів соціальної політики держави, орієнтації на активізацію поведінки всіх працездатних верств суспільства, подолання пасивного очікування допомоги держави.

Досить проблемним питанням у правовому регулюванні самозайнятих працівників є набуття статусу самозайнятих осіб, оскільки у законодавстві і досі є прогалини з цього приводу.

Відсутність статусу самозайнятої особи, порядку його набуття, втрати та інше має наслідком те, що особа має або набути правового положення фізичної особи – підприємця, або займатися незалежною професійною діяльністю. Слід зауважити, що особа має право провадити незалежну професійну діяльність лише у разі державної реєстрації такої діяльності, відповідно до вимог чинного законодавства України [6].

Тому фізична особа, не підприємець, яка отримує доходи від здійснення господарської діяльності, повинна стати на податковий облік як самозайнята особа, що здійснює незалежну професійну діяльність, з метою уникнення притягнення до юридичної відповідальності.

Слід зазначити, що така можливість надана лише адвокатам, приватним нотаріусам, судовим експертам та іншим особам, зазначеним у податковому законодавстві України, де головною умовою ведення такої незалежної професійної діяльності є державна реєстрація у визначеному законом порядку, отримання відповідного документу (свідоцтва, дозволу тощо), який би підтверджував право особи на здійснення незалежної професійної діяльності.

Дуже часто розмежовують найману працю і самозайнятість, до якої відносять всіх не зайнятих за наймом осіб, винагорода яких прямо залежить від фінансових результатів господарської діяльності. Виділення самозайнятих осіб в окрему групу викликано специфічними умовами зайнятості і наявністю особливостей в їх правовому положенні.

Закон України «Про зайнятість населення» використовує термін «особи, які забезпечують себе роботою самостійно» [8]. Під самостійним забезпеченням роботою розуміють індивідуальну зайнятість особи, що приносить дохід, юридичну незалежність як суб'єкта господарювання, створення однією особою одного робочого місця для себе, проведення робіт власними зусиллями або із залученням найманих працівників, фінансування всіх витрат виключно за рахунок власних коштів, використання власних

засобів виробництва, одноосібне розпорядження результатом праці. Водночас у нормах вищевказаного закону та інших чинних нормативних правових актах відсутнє чітке визначення кола осіб, які забезпечують себе роботою самостійно. Тобто, це можуть бути особи, які займаються індивідуальною підприємницькою діяльністю, адвокатською діяльністю, нотаріальною діяльністю. Вони самі визначають напрямки, види і конкретні форми здійснення своєї діяльності, організують роботу по виконанню взятих на себе зобов'язань і несуть відповідальність за їх належне виконання. Самозайняті особи самі регламентують тривалість свого робочого часу і ступінь завантаженості, діють на принципах майнової самостійності і несуть ризик неотримання доходу. Отже, самозайняті особи поєднують у собі характеристики власника капіталу, роботодавця і управлінця. Основна їх відмінність від інших соціальних груп – наявність функцій управління капіталом і особистої праці.

Підсумовуючи слід вказати, що самозайнятість як тип економічної поведінки можна охарактеризувати, з одного боку, як стратегію забезпечення умов життєдіяльності у мінливій життєвій ситуації та вирішення проблеми безробіття, а з другого, – як перший крок у реалізації підприємницької поведінки. Перехід самозайнятості у підприємницьку діяльність є соціальним індикатором зрілості суб'єкта індивідуальної трудової діяльності. Крім того, від традиційної зайнятості з регулярною винагородою самозайнятість відрізняється властивою їй автономністю й індивідуальною спрямованістю, що сприяє поступовому формуванню принципово нового про шарку економічно активного населення, яка відмовилася від патерналістських очікувань. Саме в цьому полягає соціальна цінність самозайнятості.

Особливу увагу слід приділити тому, що громадяни України в правовідносинах можуть виступати в різному правовому статусі: в статусі фізичної особи (людини і громадянина), фізичної особи – підприємця, а також в статусі іншої самозайнятої особи. Самозайняті особи поділяються на фізичних осіб – підприємців та інших самозайнятих осіб, але слід зауважити, що законодавство не забороняє фізичній особі – підпри-

ємцю стати на облік у контролюючому органі як інша самозайнята особа.

Також відсутнє єдине розуміння статусу самозайнятої особи, порядку його набуття, втрати тощо, що має наслідком те, що особа має або набутти правового положення фізичної особи – підприємця, або займатися незалежною професійною діяльністю. Слід зауважити, що особа має право провадити незалежну професійну діяльність лише у разі державної реєстрації такої діяльності, відповідно до вимог чинного законодавства України.

Крім того, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, не можуть бути працівниками чи підприємцями, і можуть використовувати найману працю не більше ніж чотирьох працівників.

Висновки. Отже, основними причинами існування проблем у правовій регламентації самозайнятих осіб є застарілість законодавчих норм щодо зайнятості населення і трудової діяльності. Також можна зробити висновок про відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «самозайняті особи», його тотожність поняттю «особи, які забезпечують себе роботою самостійно», відсутність вичерпного законодавчого переліку суб'єктів, які належать до цієї категорії. У зв'язку з цим, є досить нагальним питання щодо визначення єдиного підходу до законодавчого закріплення поняття самозайнятих осіб, чіткого визначення кола цих осіб, упорядкування відповідних норм законодавства.

Література

1. Лібанова Е.М. Ринок праці. Київ: Бріг, 1996. 132 с.
2. Купалова Г.І. Соціально-економічний аналіз самозайнятості сільського населення: методологічні та практичні аспекти. Зайнятість та ринок праці. Київ: НЦ ЗРП, 2002. Вип. 17. С. 3–13.
3. Остапенко Ю.О. Правове регулювання трудової діяльності самозайнятих осіб в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 20 с.
4. Фединець Н.І., Миронов Ю.Б., Гонська М.Р. Соціологія ринку: навчальний посібник. Львів: Вид-во ЛКА, 2011. 226 с.

5. Лозняк О. Теоретико-методичні основи дослідження самозайнятості в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 8. С. 3–7.

6. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

7. Дворецька Г. В. Соціологія праці: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 244 с.

8. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067 – VI. Дата оновлення: 09.08.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

References

1. Libanova E. M. Rynok pratsi. Kyiv: Brig, 1996. 132 s.

2. Kupalova H. I. Sotsial'no-ekonomichnyy analiz samozaynyatosti sil's'koho naselennya: metodolohichni ta praktychni aspekty. *Zaynyatist' ta rynok pratsi*. Kyiv: NTS ZRP, 2002. Vyp. 17. S. 3–13.

3. Ostapenko YU. O. Pravove rehulyuvannya trudovoyi diyal'nosti samozaynyatykh osib v Ukrayini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.05. Kyiv, 2017. 20 s.

4. Fedynets' N. I., Myronov YU. B., Hons'ka M. R. Sotsiolohiya rynku: Navchal'nyy posibnyk. L'viv: Vyd-vo LKA, 2011. 226 s.

5. Loznyak O. Teoretyko-metodychni osnovy doslidzhennya samozaynyatosti v Ukrayini. *Ukrayina: aspekty pratsi*. 2010. № 8. S. 3–7.

6. Podatkovyy kodeks Ukrayiny: Zakon vid 02.12.2010 № 2755-VI. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. St. 112.

7. Dvoret's'ka H. V. Sotsiolohiya pratsi: navch.posibnyk. Kyiv: KNEU, 2005. 244 s.

8. Pro zaynyatist' naseleennya: Zakon Ukrayiny vid 05.07.2012 r. № 5067 – VI. Data onovlennya: 09.08.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE STATUS OF SELF-EMPLOYED PERSONS

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: gannazdorenko@gmail.com

Purpose: to explore the legal regulation of the self-employed persons in Ukraine by the current domestic legislation. **Methods:** documentary analysis and synthesis, comparative analysis, objective truth, cognitive-analytical, etc. **Results:** insufficient theoretical elaboration of the problems of legal personality of self-employed persons, which is explained by the haphazard development of law enforcement activity in the research sphere. **Discussion:** found that there is no single clear understanding among scholars of the relation of the category «self-employed person» with the category «entrepreneurship», which in turn is a significant flaw in the field of legal regulation.

The question of the general characteristics of self-employed persons is quite relevant, since there is a lack of theoretical elaboration of the problems regarding the status of self-employed persons, which is explained by the systematic development of law enforcement activities in the research field. In addition, it is necessary to determine the relationship between the rights and obligations of self-employed persons and other taxpayer individuals. The purpose of the article is to reveal the general characteristics of self-employed persons in Ukraine, taking into account theoretical and practical aspects and defining scientific views on this category.

Therefore, the main reasons for the problems in the legal regulation of self-employed persons are the obsolescence of legislative norms regarding employment and employment. You can also conclude that there is no clear legislative definition of the concept of «self-employed persons», its identity with the concept of «self-employed persons», the absence of an exhaustive legislative list of entities belonging to this category. In this regard, the issue of defining a unified approach to the legislative consolidation of the concept of self-employed persons, a clear definition of the circle of these persons, the regulation of the relevant rules of law is quite urgent.

Keywords: self-employed person; status of self-employed persons; a person pursuing an independent professional activity; a person who is self-employed.